

Escape from Alcatraz

Schrijven filosofen romans om eindelijk in de schijnwerpers van de publieke belangstelling te komen, zoals Roeland Dobbelaer beweert in het februari-nummer van *Filosofie Magazine*? Het kan zijn. Maar ook als Dobbelaer gelijk heeft, verheldert dit motief weinig of niets over de relatie tussen filosofie en literatuur in hun werk. Bijna alle schrijvers hebben tegenwoordig gestudeerd voordat ze een roman publiceren. Schrijven historici daarom historische romans, biologen biologische romans, germanisten Duitse romans? Ik geloof niet dat de zaken zo simpel liggen.

Wanneer gesproken wordt over filosofie en literatuur, regeert vaak een verwarrende ruimenkendheid. Romans waarin ideeën ter sprake komen, visies worden geformuleerd of wereldbeelden ontworpen, heten al gauw filosofisch. Maar in welke roman gebeurt zoiets niet? Daarmee is niets ten nadele van deze romans gezegd, integendeel. De benadeelde partij is de filosofie, die er wat al te bekaaid af komt. In zekere zin wordt zij opgeslokt door de literatuur, en dat is iets wat alleen sommige analytische filosofen - tenminste voor een bepaald soort filosofie - zullen toejuichen.

Om het filosofische gehalte van literatuur te bepalen lijkt het mij zinnig ook eens van de filosofie uit te gaan. In dat geval kunnen de meeste romans die nu filosofisch heten gevoeglijk met rust worden gelaten. In het literaire landschap nemen ze een duidelijk gemarkeerde positie in, als fantasievolle variaties van de respectabele ideeënroman. Dat veel van de ideeën in die romans een rol spelen in de filosofie is eigenlijk van secundair belang, omdat ze meestal aan de filosofie niet veel nieuws toevoegen.

Zo hoeft het niet te zijn. Er bestaat wel degelijk een literatuur die (om Clausewitz' definitie van de oorlog te variëren) de filosofie met andere middelen voortzet. Dat wil zeggen: die de mogelijkheden van de literatuur uitbuit om iets te doen wat de filosoof niet kan, maar wèl zou willen. En dat is niet het schrijven van een ideeënroman. Dat kunnen filosofen namelijk best, getuige de vele schrijvende filosofen in de recente Nederlandse literatuur. Toch maakt de verandering van taalregister die zij hebben gekozen, van hun teksten niet automatisch filosofie. Daar is iets anders voor nodig.

Wat, dat demonstreert het werk van Georges Bataille, die (in *L'expérience intérieure*) Hegels filosofische systeem attaqueert vanuit een positie die daarin over het hoofd is gezien. Bataille heeft zich in verregaande mate door Hegels ideeën laten uitdagen. Maar zijn boek vertegenwoordigt tegelijkertijd iets dat meer of in elk geval anders is dan die ideeën, zonder dat het ervan kan worden los gezien. Het voegt iets aan Hegels denken toe, een onvoorziene negatie, die de filosofie alleen via de ontsnappingsroute van de literatuur heeft kunnen bereiken.

Een ander voorbeeld is Samuel Beckett. Zijn romans en toneelstukken zijn verbeterde pogingen om stand te houden in de taal, nadat alle filosofische zekerheden daaruit zijn verdwenen. Hij exploreert een grens, die voor filosofen met hun begrippen per definitie onbereikbaar is. Hoe groot de inhaalmanoeuvre die zij ondernemen ook mag zijn, de schrijver zal hun altijd een stapje voor blijven.

Beckett draait zich ongetwijfeld om in zijn graf als ik hem een filosoof noem,

met de literatuur had hij al moeite genoeg. Niettemin is zijn werk in mijn ogen heel wat filosofischer dan dat van de meeste schrijvers die ooit zijn afgestudeerd in de wijsbegeerte. Filosofisch op een paradoxale manier: niet ondanks, maar dank zij de afwezigheid van ideeën, die ook in de filosofie kunnen worden aangetroffen.

Uiteindelijk werkt deze kijk op de relatie tussen literatuur en filosofie ook in het voordeel van de literatuur. Want van een filosofische „rage" (Dobbelaer) kan niet meer zo gemakkelijk worden gesproken. Het werk van Bataille en Beckett onttrekt zich aan de tijdgebonden oppervlakkigheid die dit woord onwillekeurig suggereert. De filosofische betekenis is bij hen het gevolg van de gravende ernst van hun schrijven, waardoor niet alleen aan de filosofie maar ook aan de literatuur een dimensie wordt toegevoegd die tevoren ontbrak.

(Filosofie Magazine, Jrg.2, nr.3, april 1993)